

Kotiopettajasta rautakauppiaan puolisoksi

Laina Ihanne – Makkosen tyttäristä nuorin

Kirjeitä vuosilta 1894 - 1907 ja vähän muutakin

Perttu Peitsara

Jyväskylä v. 2012

Kotiopettajasta rautakauppiiaan puoliseksi

Laina Ihanne – Makkosen tyttäristä nuorin

Kirjeitä vuosilta 1894 – 1907 ja vähän muutakin

Henrik ja Maria Makkosen tyttäristä nuorin, Laina Ihanne syntyi Karttulassa elokuun 4. päivänä 1882. Lainan lapsuusaika vierähti Karttulan Savikoskella kunnes hänen oli aika lähteä opintielle Kuopioon kahdeksan vanhemman sisaruksensa tapaan. Perheen vanhemmat tyttäret olivat saaneet päästötodistuksensa Kuopion suomalaisesta tyttökoulusta, jota Henrik-isä oli ollut perustamassa 1879, mutta Laina pääsi 1893 oppilaaksi Kuopion Yhteiskouluun, joka oli perustettu vuotta aikaisemmin.

Lainan aloitellessa opintojaan olivat Kuopiossa vielä Uno-veli viimeistä lukuvuottaan ruotsinkielisessä reaalityössä ja Yrjö-veli Lainan kanssa samaisessa yhteiskoulussa. Hän valmistui ylioppilaaksi vuotta Lainaa aikaisemmin. Koulunsa jo päättäneistä myös Alva ja Hellin olivat vielä Kuopiossa vuosina 1893–95 kuten vanhin veli Eemilkin asianajotoimistoineen.

Lainan Maria-äidille kirjoittamien kirjeiden mukaan koulutietä varjostivat samanlaiset puutteet kuin vanhempien sisarustenkin. Onneksi kaikki Kuopiossa olleet vuorollaan kantoivat huolta Lainan tarpeista.

Kun Lainan olisi pitänyt marraskuussa 1894 lähteä Maria-mamman kanssa Hedvig-

mummon hautajaisiin Vieremän Nissilän kylään, matka kompastui paitsi opettajien kielteiseen suhtautumiseen luvan saannissa myös vaatepulmiin. Hellin-sisar kirjoitti asiasta mammalle: “Ja on toinenkin asia, mikä on aivan nurin päin. Millähän mekollakaan Laina näyttäytyisi siellä perillä. Ei nyt ainakaan punaisella ja sinisellä ja se musta ei joudu värjättyksi ennenkuin aivan lopulla viikkoa, tai ensi viikon alussa, ja sittenkin se vasta on vaatteena, kolmas asia on taas se nuttu, se ei joudu ennen kuin sunnuntaiaamuun. Minusta ainakin se on melkein vaikeata hommata Lainaa sinne matkaan.”

Talvella v. 1895 vaateasiat olivat vallan huonosti. Hellin kirjoitti “Miten se on sen Lainan mekkohomman kanssa, sen pitäisi alkaa joutua. Näkyy käsiin hajautuvan nämä. Hyvähän olisi jos sieltä löytyisi jotain vaatetta, että saataisiin Lainalle villahousut, kun tuli tällainen hirveä pakkanen. Tai, jos olisi lankoja, niin antaisin täällä neulottaa. Näitä sietäisi lähettää aivan ensi tilassa”

Koulun ollessa jo päättymäisillään toukuussa 1895 Hellin kyseli Mammalta: “Joutuuko Lainan kengät?” Alvan muutettua 1896 Kotkaan hän sieltä kantoi huolta Lainan vaatteista luvaten ommella hameen kunhan saisi

mitat. Elokuussa Alva kirjoitti Savikoskelle: “Olen ajatellut ommella Lainalle leningin sitten kun tulen. En tiedä vielä jos itselleni myös teen sitten siellä kotona. Jos voisin siksi saada jonkun ompelijattaren auttamaan sinne. – Kirjoittakaa pian, jos mitä tarvitsette, niin saan Pietarista.”

Kouluasunnon hankkiminen oli yleensä vanhimman veljen eli Eemilin hoidossa. Vuoden 1896 alussa Eemil oli saanut tietoonsa kaksi varteen otettavaa kortteeria ja kertoi niistä mammalle “ Lapsille olen tiedustellut kortteeria, mutta ne tuntuvat nykyään olevan tiukassa. Kortteeria, jossa olisi kyökki ja 1 isompi huone, jonka saattaisi ”lankata” en löytänyt soveliasta yhtään. Kaksi sellaista kortteeria, joissa olisi kyökki ja 2 kamaria, olisi saatavissa. Molemmat maksavat 280 mrk vuodessa (v 2004 rahan arvon mukaan 1185,04 euroa) ja olisi niissä sija lehmälle navetassa ja hevoselle tallissa. Toisesta näistä kortteereista, poliisi Hakkaraisen talossa, on toinen huone. Kahdelle sopiva, siksi suuri, että Laina voisi ottaa toisen tytön toverikseen siihen asumaan, vaan tässä kortteerissa on pieni kyökki, vaikka eiväthän he suurta tarvitseisikaan. Toisessa kortteerissa, Seppä Penttisen talossa, on kyökki suurempi, paitouunin kanssa, mutta asuinhuoneet paljo pienemmät. – Kyllä minä kernaammin hyyräisin Hakkaraisen kortteerin. – Ilmoittakaa mielipiteenne ensi postissa, ellette sitä ennen tule täällä käymään.” Miten asia ratkesi, siitä ei ole tietoa.

Toivomus, että äiti tulisi käymään Kuopiossa, esiintyi lasten kirjeissä varsin usein. Eikä vain Kuopioon, vaan myöhemmin häntä pyydettiin hartaasti käymään myös muualle muuttaneiden luokse. Kun Eemil oli muuttanut Turkuun, Hellin ja Elvira olivat Viipurissa ja Alva Kotkassa sekä Ellen milloin miesäkinpäin Suomea ja Unokin Jyväskylässä, tarjoutui Marialle eripituisia kiertomatkoja, mikäli Savikosken kiireiltään ehti niitä tehdä.

Helmikuun alussa v. 1897 Laina toivotti kirjeessään äidille onnea syntymäpäivänä ja samalla kiitti kaikista tavara- ja rahalähetyksistä jatkaen “tulkaapas Mamma nyt tänne [Kuopioon], kun kansanteatteri on täällä, kun viime keväänä olisia tullut silloin kuin Suomalainen teatteri oli täällä. Tulkaapas nyt! Minä olin viime pyhänä “Eliinan surmassa”. Nyt kun on Saloniustantti [Lainan käly] siellä, niin sopii ihan hyvin tulla.”

Samassa kirjeessä Laina kertoi: “Niin, Alvaltahan sain sen leninki-vaatteen, kiitokset siitä. Siihenkin tarvitseisi vuoria. Kuuluu mehevän noin 5 metriä, kuin pannaan hameeseenkin. Jos ette tule käymään, niin olkaapas niin hyvä ja lähettäkää sitä vuoria yhtä matkaa niiden pestävien vaatteiden kanssa.” Pyykin pesettäminen matkojen takaa kotona Savikoskella oli tuohon aikaan hyvin tavallista. Maaliskuussa v. 1898 16-vuotias tytär kirjoitti äidilleen: “Minä lähetin sinne siitä on jo kauan aikaa, rovastilaisten mukana vaatteita pestäväksi. Siinä oli nenäliinoja ym.

Jokohan ne lienee pesty? Jos olisitte niin hyvä ja lähettäisitte Eemilin mukana niitä.”

” Raha on minulta aivan lopussa. Pitäisi käydä saunassa ja muuhunkin tarvitseisin. Jos Teiltä ylettyisi paria markkaa. Konventin maksut olisivat maksettavat myös nyt. Tuletko Te milloin käymään täällä? Jos Te olisitte niin hyvä ja lähettäisitte vaatteita ja sitä rahaa nyt Eemilin mukana. Nenäliinoja ei ole ollenkaan minulla nyt. Jos oisi kirjukuoria ostettuja siellä niin tarvitseisin. Hantuukit ovat myös lopussa.”

Vähän myöhemmässä kirjeessä oli hätähuuto: “Vielä pitää pyytää. Minulle kuin ei näet tehty kenkiä siellä, niin alkavat olla hajallaan. Jos lähettäisitte nyt tarpeita ja tekopalikan.”

Puutteista huolimatta Lainan koulunkäynti sujui hyvin. Kevättalvella v. 1898 hän kertoi saaneensa ”arvolauseita, eikä missään ollut muistutuksia.” Niinpä hän sitten 1901 kirjoitti ensimmäisenä ja ainoana Makkosen tyttäristä ylioppilaaksi.

Koulunkäynnin viimeisestä vuodesta ja hetken jälkeisestä ajasta ei ole säilynyt kirjeitä mammalle eikä muutaakaan perimätietoa. Vuoden 1901 lopulla Laina oli kuitenkin Joensuussa kotiopettajana jossakussa varakkaassa perheessä, jonka hovi sijaitsi Pielisjoen itärannalla, vastapäätä Hasaniemeä.

Opettajantehtävä jatkui aina vuoden 1903 kevääseen saakka. Oppilas ei liene ollut kovin vastaanottavainen, koskapa Laina kertoi

äidille “Tämä minun oppilasryökkynäni on nykyään tunneilla hyvin ’muksallaan’. Näyttää niin koko oleminen sellaiselta etenkehtaiselta. Passaapahan sen rikkaan lellitellyn lapsukaisen. Kyllä minä kuitenkin sanon hänelle, että ei minun tähteni tarvitse hänen lukea ja en minä häntä siihen pakota. Tehköön vain niin kun tykkee. Taitaa hänellä vaan olla aikomus elää rikkauksillaan ja mikäs siinä onkaan esteenä.”

Huhtikuussa v. 1902 Laina tiesi kertoa pääsevänsä lähtemään kotiin jo joitakin päiviä ennen toukokuun loppua, “sillä tätä ryökkynätä viedään tutkintoon Helsinkiin ennen toukokuun loppua.” Eipä malttanut Laina kuitenkaan Vapuksi lähteä Joensuusta Karttulaan, kun aattona aloitetussa kirjeessä sanoi kirjeen jatkoon siirtyvän Wapun päiväksi ja “minun on lähdettävä päivällisille, juhlaillallisille klubille kaupunkiin. En ennätä enempää nyt.”

Joensuun vaiheen jälkeen Laina oli kotona Savikoskella ja kävi ainakin Alva-sisaren perheen luona Tammisuolla. Kovasti hänellä oli huoli Savikoskelle mahdollisesti saapuvasta [ihailija-?]postista. “Niin, jos sinne tulee minulle kirjeitä, niin lähettäkää aivan samana päivänä tänne. Sanokaa Aina Degerille, että hän kääntää, niin ei tarvitse tehdä toista reissua [maman postiin].”

Vuotta myöhemmin, syksyllä v. 1903 Laina matkusti Sortavalaan. Hän oli saanut konttoristin paikan Veljekset Kivisen Rauta-, Väri- ja Rakennusaineiden kaupan konttorissa.

Ehkä Lainalla oli jo Joensuun ajalta peräisin yhteys Kivisiin, sillä eräässä kirjeessään mammalle hän kertoo käyneensä Sortavalassa pääsiäisenä 1902 “Hyvin oli komeaa ja hienoa heillä siellä.” Rautakaupan perustajia olivat veljekset Kuuno ja Ossian Kivinen.

Lokakuussa v. 1903 Laina kertoi kirjeessään: “Nythän sitä minäkin alan jo olla täällä järjestyksessä. En tullutkaan mihinkään niistä ehdolla olevista kortteeriloista, sillä toinen näistä isännistä oli hommannut aivan uuden meiningin. Huone on yhdessä neiti Eeva Kivisen [etunimi lienee väärä] kanssa erään maisteri Aarneen luona ja syön sitten siellä firman puulaakissa. Huoneesta maksamme yhteensä 35 mrk. ja ruoasta maksan 30, niin että noin 50 mrk on koko yöspito. Työtä on 9-2 ja 4-7. Ei se konttorityökään niin juuri helppoa ole. Täälläkin tällä mieskonttoristilla on pitempi päivä vielä kuin minulla. Hyvin ovat olleet kohteliaita minulle kaikki. En ole vielä liikkunut paljon missään. Kaksi kertaa olen ollut Kivisellä. Eilen olin pyydetty sinne illalliselle.”

Itse kaupunkia Laina kuvaili seuraavasti “Tämä Sortavala on muuten oikein rötäs kylä. Kadut ovat niin pehmeät että puurossa luulee tallustelelevansa ja sitten niin pimeä, ei sähkövaloja ole. Kello 10:een palavat sellaiset lamput kun ne tuijat siellä saunassa ennen aikaan.”

Eräässä kirjeessään Laina kertoi havaintojaan rautakaupan asiakkaista “Kyllä täällä on soma katsella, kun noita Raja-Karjalan ukkosia

käypi. Tuolta Salmin ja Suojärven perukoilta. Ovat aivan erilaista kun näillä seuduin. Jokunen on ollut oikein mukava jehu.”

Aika Sortavalassa näyttää olleen Lainalle yksitoikkoista. Niinpä hän välillä kävi Viipurissa ja Tammissuolla sisarten perheissä ja kävipä myös Turussa ja Hämeenlinnassakin asti Eemilin ja Hellinin perheitten luona. Helmikuussa v. 1904 Laina tuskailee mammalle, kun ei ole mitään tekemistä. Toisaalta hän näytti olleen haluton mihinkään osallistumaankaan kertoessaan, että “Ei ole tullut kirjoitetuksi, kun ei ole paljon mitä kirjoittaa. Täällä kuluu aika vaan yksin päivin hiljalleen. – Eilen olin Nummisuutareita katso-massa. Seuranäytelmänä antoivat sen täällä. Pyysivät minuakin siihen näytelmään, mutta en viitsinyt ruveta. Olisi tullut niin paljon menoja joka ilta”[!].

Ellen-sisaren tulo Jaakkimaan kansakoulun opettajaksi v. 1904 ilahdutti Lainaa kovin, olihan matka Sortavalasta silloisilla kyytimahdollisuuksilla Jaakkimaan lyhyt, vain 1½ tuntia ja Sortavalaan sieltä pääsi kolmasti vuorokaudessa.

Vähitellen Laina tutustui paremmin Kivisen perheeseenkin. Vaikka hän toisaalta valitteli tekemisen puutetta, saattoikin jo samaan aikaan kertoa mammalle “Muuten on minusta nyt paljon hauskeempaa käydä hänen [Kuuno Kivisen äidin] luonaan, kun olen enempi tullut häntä tuntemaan. Olenkin ollut hyvin usein heillä.”

Siitä usein käymisestä olikin sitten seurauksena, että Laina meni kihloihin isäntänsä kanssa 21. huhtikuuta 1904. Sulhanen, Kuuno Johannes oli Lainaa kymmenen vuotta vanhempi. Hän oli syntynyt Värtsilässä 4. kesäkuuta 1872 ja kävi koulunsa Joensuun Lyseossa (1886–1891) kotiväkensä asuessa siihen aikaan Liperissä.

Kihlajaisista ja muusta Kuuno kirjoitti Maria Makkoselle, tulevalle anopilleen: “Aikomuksemme on ensi sunnuntaina lähteä sinnepäin. Luultavasti maanantaina tai viimeistään tiistaina tulemme perille. Sormukset pantiin sormeen eilen ja sitä onnea kun on saanut ihan Porvoon mitalla puolelta ja toiselta. Tulemme omin kyytinemme kestikievarihevossella. Kärrilläkö vai reelläkö ajettane. Wieraita on. Sunnuntaina lähdemme täältä.”

Niin Laina kävi esittelemässä sulhasensa mammalleen Savikoskella. Siitä, miten Maria häneen suhtautui, ei ole säilynyt muistitietoa jälkipolville. Matkalta palattuaan Kuuno Lainan puolesta heti Vapun jälkeen kiitti Mariaa olostaan ja kertoi kuulumisia: “Onnellisesti saavuimme tänne viime viikon perjantai-iltana. Loppumatkalla Suonenjoelle päästäessä kastuimme jokseenkin märäksi, vaan kun heti pääsimme junaan, niin olihan siellä aikaa itseänsä kuivailla. Wiipurissa viivyimme 5-6 tuntia ja tulimme tänne myöhemmällä junalla.”

”Wapunpäivää vietimme aika reilusti koko päivän. Päivällistä söimme ulkona. Seuraahuoneella suurella joukolla, jossa oli ainoas-

taan nuoria, 20 naista ja kymmenkuntia miehiä. Ja sen perästä olimme tanssiaisissa klo 12 illalla.”

Jo maaliskuussa v. 1904 Eemil-veli oli saanut Lainalta Turkuun vihjailevia tietoja tämän aikomuksista, mutta vasta toukokuun alkupäivinä Eemilille kävi lehtitiedon perusteella selväksi Lainan kihlautuneen isäntänsä Kivisen kanssa. Eemil kummasteli kirjeessään mammalle sitä, kuinka Yrjö-veli oli vastikään Turussa käydessään tiennyt kertoa, että Laina joulun aikaan oli ollut kihloissa erään insinööri Horttanaisen kanssa. Nyt Yrjö olikin maininnut, että Lainan häät pidettäisiin tulevana kesänä. Eemil jatkoi tuumailuaan: ”Ehkäpä ne ovat määrätty niin pian, jotta kihlauksella ei olisi aikaa purkautua. – Minkälaista lie ollut se kihlaus Horttanaisenkaan kanssa, koskapahan Horttanainen oli Yrjölle arvostellut – olikohan toissa keväänä vai milloin – Lainan olevan liian paljon poikien perään. Olkoon nyt vaan Lainalle onneksi toinen yritys! – Kuten sanottua, sulhasta en tunne, niin en tietysti voi hommaa mitenkään arvostella.”

Vihkiminen tapahtui heinä-elokuun vaihteessa 1904 ja häämatkansa nuori pari teki Ruotsin kautta Saksaan, jonne Freiberg in Sachsenissa nahkatehtaaseen tutustumassa ollut Uno-veli oli heitä kovin houkutellettu. Terveiset mammalle lähetettiin Dresdenistä. Hauskaa oli ollut, koskapa Laina kertoi mammalle, että “Tukholmassa olimme niin ylösotetut koko ajan, ettemme kerinneet yhtään posti-

korttia lähettää. Päivällisillä olimme ja illallisilla ja kaikki oli vaan vapaasti. Nyt täällä [kotona] on aika mennyt hiljalleen järjestellessä. Nythän tuo alkaa olla sivujuttuja ja kaikki reilassa.” Syyskuun alussa kuitenkin vielä häitä jatkettiin, eikä Lainalta liennyt aikaa muuhun. ”En ole ennen ehtinyt kirjoittaa, kun on ollut sellaista touhakkata. Vieraita joka päivä ollut monta satsia päivässä. Kunhan ne nyt alussa käyvät, niin ehkenpä sitten harventavat.”

Juhlimisen lomassa tuli sentään mieleen savolaiset syömiset. Niinpä Laina kyselikin mammaltaan “Jos nyt teette talkkunaksia, niin antakaapa meille jokunen pussi. Ehkenpä jonkun matkassa tulisivat tänne. Näillä karjalaisilla ei ole käsitystäkään oikeasta talkkunasta. Sellaista vihreätä ja kitkerätä syövät.” Mammalla ei liene talkkunan tekoon liennyt aikaa tai ei ollut aineksia, sillä kuu-kautta myöhemmin Laina vielä kyseli: “Joko olette tehnyt talkkunaksia?”

Varmaan niitä Sortavalaan saatiin ja tuli edelleenkin, kun lokakuussa v. 1906 Laina muisti äitiään “Kiitoksia hyvin paljon lähettämistänne talkkunajauhoista ja muikuista. Kyllä ne ovat erinomaisia. Talkkunata olen popsanut joka aamu ja hyvältä maistuu.”

Aika kului Sortavalassa verkkaisesti. Kuuno teki silloin tällöin liikematkoja eri tahoille. “Täällä olemme hiljalleen eelleet. Kuuno pistäysi Pietarissa ja Wiipurissa viime viikolla. Minäkin olen aikonut pistäytyä siellä päin [Viipurissa].”

Sitten joulukuun 28. päivänä 1906 Kivisen perhe sai perheen lisäystä. Seuraavan helmikuun alussa Laina pahoitteli kirjeessään mammalle: “Ei ole minulla ollut aikaa enemmin tähän kirjoittamiseen. Poika on ottanut kaiken ajan. Nythän tuota alan tuntea itseni jo terveemmältä, vaikka tähän asti on ollut jokseenkin heikkoa. Muuten meni kaikki hyvin pian. Ainoastaan 7 tuntia olin sairaana ennen synnyttämistä. Nykyäänhän taitaa ollakin paljon huokeampaa [helpompaan], lääkärikin oli ja antoi vähän nukutusainetta. Poika on muuten ollut terve. Kätilö oli kuitenkin meillä öisin 4 viikkoa, niin tuntui heikolta silloin. Nyt kyllä hoidamme häntä. On niin hauska, kun on niin mukava palvelijakin. Hän on niin ihmeesti avulias ja kohtelias aina. Koettaa tehdä ihan parhaimpansa mukaan. Kun vaan saisimme pitää hänet!”

Poika sai ristiäisissä nimekseen Päivö Johannes. Kummeiksi merkittiin molemmat mummut, Maria Makkonen että Kuunon äiti Hilda Sofia (s. Cornér). Kivisille syntyi 30.5.1908 myös tytär, Eira Kaarina, joka kuoli jo muutamana kuukauden ikäisenä, 27. syyskuuta. Hänet haudattiin Sortavalaan.

Kiviset viipyivät Sortavalassa vuoteen 1920 saakka. Veljekset Kuuno ja Ossian Kivinen olivat muuttaneet kommandiittiyhtiönä toimineen liikkeensä vuonna 1911 osakeyhtiöksi. Kuuno oli sen johtokunnan puheenjohtaja ja samalla myös toimitusjohtaja. Vuosi 1920 koitui veljesten rauta- ja rakennustarvikkeiden kaupan kohtalonvuodeksi. Liike teki

konkurssin. Samalla veljekset menettivät pakkohuutokaupassa myös Pälkjärven pitäjässä Iljalan kylässä omistamansa verotalon ja Kurikan kylässä Saarenhovi ja Kurikkapuro nimiset tilat.

Lainan ja Kuunon muutto konkurssin jälkeen Helsinkiin 29.12.1920 tapahtui uusien haasteiden saattamana. Ossian ja Kuuno sekä sortavalalainen lääkäri G. J. Winter yhdessä ostivat näet Helsingissä Ab K. H. Renlundin rautakaupan. Kuno Kivisestä tuli sen toimitusjohtaja vuoteen 1925 saakka ja johtokunnan puheenjohtaja vuoteen 1929 asti. Perimätiedon mukaan Kuuno saattoi pärjätä rautakaupan toimitusjohtajana Sortavalassa, mutta ei enää Helsingissä.

Laina ja Kuuno Kivisen elämästä ei Helsinkiin muuton jälkeiseltä ajalta ole löytynyt kirjallisissa lähteissä tietoja. Antti Suvirannan mustin mukaan perhe asui Helsingissä Kruununhaan ehkä eleganteimmassa asuinlossa Ritarikatu 3 – Mariankatu 8 b, jonne oli käynti Mariankadun puolelta.

Talvisodan aikana perhe oli evakuoituna Asikkalassa, jossa Kuuno Kivinen kuoli 23. tammikuuta 1940. Hän sai hautapaikkansa Asikkalan kirkkomaalta, josta seurakunnan asiakirjoissa nimeltä mainitsemaan henkilö lunasti häntä varten ainaispaikan (Kortteli 17 n:o 55a). Kun Asikkalan hautausmaasta ei ole säilynyt asemapiirroksia, eikä haudan hoidosta ole sen kummempaa tietoa, Kuunon hauta ei enää ole paikannettavissa. Laina kuoli puolta vuotta myöhemmin, 2. heinä-

kuuta Helsingissä. Hänet saatettiin hautaan Hietaniemeen (Kortteli 14, linja 8 n:o 188).

Kuuno ja Laina Kivisen perheen tarina päättyi hyvin surullisesti. Molempien vanhempiensa kuoltua poika, Päivö Johannes oli aluksi setänsä Ossian Kivisen huolenpidossa. Sitä kesti vain pari kuukautta. Mielisairaaksi todetulle pojalle määrättiin elokuussa oikeudessa holhooja, joksi oli suostunut johtaja Johannes Emil Petrelius. Päivö kuoli 35 vuotiaana 9.6.1942 ja lepää äitinsä vieressä Hietaniemessä.

Lähteet:

- Lainan ja sisarusten kirjeitä Maria Makkoselle 1894-1907
- Tauno J. Korpijaakko 1974; ”400 vuotta *Stenius sukua*”
- Kirjeenvaihto Raili Heinaron kanssa v. 1998
- Kivisten hautapaikkaan liittyvät sukuselvitykset ja käynti Asikkalan seurakunnassa 26.5.1998.
- Kirjeenvaihto Pentti ja Olli Kivisen kanssa v. 1998
- Kuopion Yhteiskoulun Matriikkelitiedot
- Antti Suvirannan muistitieto
- Helsingin Raastuvanoikeuden ptk:n lyhennysote 12.8.1940